

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 11 • Haziran 2025 • 277-288
Issue: 11 • June 2025 • 277-288

Kayıp Giden Başörtüsü

Horozcu, Ü. (2023). *Kayıp giden başörtüsü*.

Ankara: Eskiye Publishing (319 s.)

Horozcu, Ü. (2023). *Lost slipping headscarf*.

Ankara: Eskiye Publishing (319 p.)

ISBN: 978-625-6781-01-6

Canan Yilmaz

Yüksek Lisans Öğrencisi | MA Student

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | Eskişehir Osmangazi University

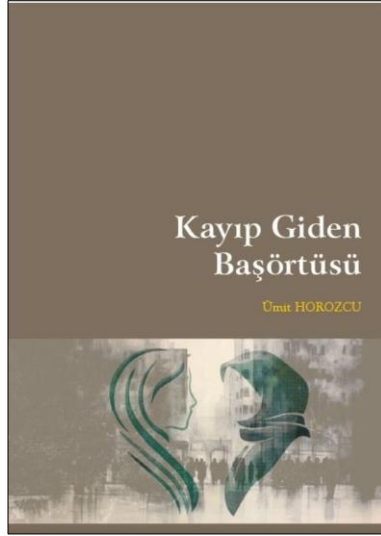
✉ cananyilmaz6565@gmail.com | 0009-0000-9891-7746

Eskişehir | Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1613494>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü • Article Type	Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received	04 Ocak 2025 • 04 January 2025
Düzeltilme Tarihi • Revised	19 Mart 2025 • 19 March 2025
Kabul Tarihi • Accepted	25 Mart 2025 • 25 March 2025
Yayın Tarihi • Published	30 Haziran 2025 • 30 June 2025
Değerlendirme • Review	Çift Taraflı Kör • Double-Blind
Hakem • Peer-Review	Dış-Bağımsız • External-Independent
Benzerlik Taraması • Similarity Check	Tamamlandı • Completed
Etik Onay • Ethical Approval	Etik Gerekmez • Ethics Not Required
Çıkar Çatışması • Conflict of Interest	None • Yok
Finansman • Funding	Finansman Yok • No Funding
Lisans • License	Creative Commons BY-NC 4.0
Dergi İletişim • Journal Contact	https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd

Ö z e t

Ümit Horozcu tarafından yazılan bu kitap, geçmişte başörtüsü kullandıktan sonra başını açma kararı alan 102 genç kadınla gerçekleştirilen nitel bir araştırmanın bulgularını sunmaktadır. Çalışma, katılımcıların başlarını açma kararı öncesinde, sürecinde ve sonrasındaki deneyimlerini nitel metodolojiyle derinlemesine incelemektedir. Kadınların başlarını açma gerekçeleri, kararlarının dini inançlarına etkileri, pişmanlık yaşıyıp yaşamadıkları ve geleceğe yönelik düşünceleri gibi din psikolojisi disiplinine ilişkin konular detaylıca ele alınmıştır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Başörtüsü • Kadın dindarlığı
İnanç değişimi • Dinsel kimlik

A b s t r a c t

Authored by Ümit Horozcu, this book presents the findings of a qualitative study conducted with 102 young women who, after having previously worn the headscarf, made the decision to stop covering their heads. The research explores in depth, through qualitative methodology, the participants' experiences before, during, and after their decision to remove the headscarf. Topics such as the women's reasons for unveiling, the impact of their decision on their religious beliefs, whether they experienced regret, and their thoughts about the future are examined in detail, offering significant insights into the field of the psychology of religion.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Headscarf • Women's religiosity
Faith transformation • Religious identity

Ümit Horozcu, 1978 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 1995'te Sarıyer İmam Hatip Lisesinden, 2001'de İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur. Yüksek lisansını aynı üniversitede, *Din Psikolojisi Açısından William James ve Görüşleri* üzerine yapan yazar, 2003 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atanmıştır. Yine bu fakültede 2010'da *Din Psikolojisi Açısından Dünyevi İstek ve Dualar* isimli çalışmasıyla doktoraasını tamamlamıştır. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü'nde 2010 yılında yardımcı doçent olduktan sonra 2017'de Din Psikolojisi alanında doçent unvanını almıştır. Dinî ve mistik tecrübe, ruh sağlığı-din ilişkisi ve ölçek geliştirme gibi alanlarda çalışmaları bulunan yazar, akademik kariyerini mezun olduğu fakültesinde sürdürmektedir. Çeşitli dergilerde çok sayıda çalışması bulunan Horozcu'nun *Din Psikolojisi: Ders Kitabı*, *Dua Psikolojisi*, *Din Psikolojisinin Kurucusu: William James*, *Din Psikolojisi ve Kutsal Açlık: Yeme Riyaleti ve Anoreksiya Nervoza* isimyle yayımlanmış alan kitapları bulunmaktadır.

Son zamanların tartışma konularından biri, dünyada ve ülkemizde dinî inanç ve bağlılıkta bir azalma olup olmadığı konusudur. Batı'da, özellikle Avrupa ve Amerika'da Tanrı'ya inanmayanların sayısının yükseldiği ve buna bağlı olarak dinlerin yasakladığı davranışların yaygınlaştığına dair iddiaları destekleyen araştırmalar mevcuttur. Benzer şekilde, son dönemde, başörtüsü takan kadınlar arasında başörtülerini çıkarma eğiliminin artıp artmadığı üzerine bir tartışma yürütülmektedir.

Başörtüsü takıp daha sonra bunu çıkaran genç kadınların, açılma sürecinde ve sonrasında yaşadıkları deneyimler üzerine dinî ve psiko-sosyal açıdan ışık tutmayı amaçlayan bu çalışma, başörtüsü ve tesettürden uzaklaşma konusunu din psikolojisi perspektifinden ele almıştır. Araştırma için nitel araştırma metodolojilerinden biri olan mülakat tekniği tercih edilmiş, 18 ile 45 yaş aralığında ve ortalama yaşı 23 olan 102 katılımcıya kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Araştırma bu süreçte hangi etkenlerin karar verme sürecini etkilediğini yani nelerin nelere sebep olduğu konusunda açık ve güvenilir bilgiler vermeyi hedeflemektedir.

Horozcunun doçentlik temel çalışması olan *Kayıp Giden Başörtüsü* isimli bu eser, önsöz, giriş, yöntem ve araştırma bulguları kısmı hariç dört bölümden oluşmaktadır. (i) *Mevcut Durum Analizi*, (ii) *Açılma Süreci*, (iii) *Keşkeler*, (iv) *Geleceğe Dair* bölümlerinden oluşan kitap, sonuç kısmıyla tamamlanmıştır. Araştırmacı, eserin önsözünde çalışmayı gerçekleştirme motivasyonunu ve bu sürece yönlendiren faktörleri ayrıntılı olarak açıklamıştır. Giriş bölümünde ise ele alınan konunun akademik bir araştırmayı gerektirip gerektirmediğine dair değerlendirmelerde bulunmuştur.

Başörtüsü ve tesettür üzerine birçok akademik çalışma yapılmış olmasına rağmen, 2020 yılına kadar başörtüsünü çıkarma olgusu üzerine herhangi bir araştırma gerçekleştirilmediğine de yazar tarafından dikkat çekilmiştir. Yazar, araştırmacıların bu tür konuların çalışılması halinde görünürlük kazanacağı ve zararlı etkiler doğuracağı endişesi taşımış olabileceğini, bunun kimileri tarafından haklı kimilerince de haksız görülebileceğini, ancak büyümekte olan bir meselenin tüm yönleriyle aydınlatılmasının bilimsel etik açısından gerekli olduğu gibi, bireysel veya kurumsal planda tedbirlerin alınmasına da zemin teşkil edeceği için önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu tarihten sonra ise 1 doktora ve 4 yüksek lisans olmak üzere toplam 5 çalışmanın yapıldığını, bunların tamamının nitel araştırma yöntemiyle ve mülakat tekniği kullanılarak gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Bunlardan biri olan Sağırılı'nın (2021) çalışmasına atıfta bulunan yazar *"Bugün Türkiye'de başörtüsü giymeyi bırakma olgusundan bahsediliyor olabilmemesinin belki de en temel sebebi, bu olgunun görünür hale gelmiş olmasıdır"* cümlesiyle bu konunun araştırılması gereken mevzular arasına girdiğini ifade etmektedir. Başörtüsünü çıkaran kadınlar üzerine yapılan çalışmaların sosyoloji, siyaset bilimi ve din sosyolojisi alanında yapıldığını, din psikolojisi alanında bir adet çalışmanın olduğunu, kendi çalışmasında ise konunun dinî ve psiko-sosyal yönüne ışık tutmayı amaçladığını ifade ederek araştırmanın temel sorularına yer vermiştir (ss. 5-13).

Yazar, eserin *Yöntem* bölümünde, çalışmanın metodolojisini, tekniğini, örneklem grubunu, görüşmelerin kaç dakika sürdüğünü ve hangi platformlar üzerinden yapıldığını anlatmıştır. Din psikolojisinin ilkeleri gereği, mülakat sorularının ve analizlerin, değer yargıları üretmeyen, suçlamayan, aksine betimleyen, tespitte bulunan, yani olması gerekeni değil olanı inceleyen bir yapıda olmasına dikkat edildiğini, soru sorarken, değişim ve dönüşüm, yeni süreç, geline nokta gibi nötr ifadeler kullanıldığını vurgulamıştır. Horozcu, *Araştırma bulguları* kısmında bulguları değerlendirme aşamasının, üç ana tema ile bunların altında her bir temaya oturan sosyal, psikolojik ve dinî olmak üzere üç alt tema üzerinde şekillendiğini belirtmiştir. Çünkü psikolojik bir olgunun sosyal ve dinî yönünün, sosyal bir olgunun dinî ve psikolojik yönünün ve dinî bir olgunun psiko-sosyal yönünün olduğunu ifade etmiştir (ss. 15-20).

Eserin, *Mevcut Durum Analizi*, başlıklı birinci bölümünde önce mülakatların gerçekleştiği döneme ilişkin psikolojik, sosyal, dinî bulgu ve analizlere yer verilmiş, ayrıca araştırma esnasında katılımcı izlenimlerinden yola çıkarak dikkat çeken, katılımcıların dış görünüşü önemseme durumu, zihinsel ve bilişsel boyutta alt başlık şeklinde ele alınmıştır. Birinci

alt başlık olan *Karakter Özellikleri*, kısmında katılımcıların karakter özelliklerine yer verilmiş, başörtüsünü çıkarma kararı bu kişilik özellikleri üzerinden psikolojik açıdan tahlil edilmiştir. Katılımcıların, karakter özelliklerine ilişkin bulgulara yer verildikten sonra belli kişilik yapılarının ön plana çıktığı, bunların da başını açma kararı almada, bu kararı uygulamada, alınan tepkiler karşısındaki tutumun ve tepkilerden etkilenme düzeyinin belirlenmesinde belirli bir etkiye sahip olduğu değerlendirilmesi yapılmıştır. Birinci bölümün ikinci alt başlığı olan *Psikolojik Durumları* kısmında, vakaların bir kısmında psikolojik sorunların kökeninde açılma vakası yer alırken kiminde başka faktörlerin söz konusu olduğu ve bir kısmında bu faktörlerin açılmaya giden süreci hızlandırdığı tespiti yapılmıştır. Bu alt başlığı kendi içinde *İyi Durumdakiler, Az ve Orta Sorunlular, Büyük Sorunları Olanlar* şeklinde sınıflandırarak ele alan yazar, katılımcıların psikolojik durumları konusundaki bulgularını, psikolojilerinin açılmanın öncesini, esnasını ve sonrasını ilgilendiren bir unsur olduğunu, bazı katılımcıların açılma nedeninin bizzat psikolojik durumları olduğunu iddia etmiştir. Görünüş kaygısı nedeniyle estetik ameliyat olma ihtiyacı hisseden bir katılımcının anlattıklarından hareketle, dinle bağlantılı olmayan ama dinî alanda patlak veren bir kaygı bozukluğu izlenimi verdiğini, çoğunlukla geçmişe dayalı açmazların neden olduğu kaygının, bir kontrol arayışına dönüşebildiğini ifade etmiştir. Bir diğer katılımcı örneği ise, eleştirilerden normalin üstünde etkilenmesi, başka bir ifadeyle başkası merkezli dışsallığı yüksek biri olması nedeniyle psikolojik durumunun açılma sürecini etkilediğini, başka bir katılımcı da ailesinin örtülülüğün gerektirdiği hayatı yaşamadığını ve örtülülüğü sürdürme noktasında destek olmadıklarını, bunun da çok bilinçli bir şekilde alınmayan kapanma kararını etkilediğini ve tekrar açıldığını söylemiştir (ss. 21-40). Araştırmacı açılmaya neden olan psikolojik faktörleri ileride kitabın 158-176 sayfa aralığında müstakil olarak ele almış ve alt başlıklar halinde açıklamıştır.

Dış Görünüşü Önemseme alt başlığında, bilim insanlarının ve bilhassa sosyal bilimcilerin şahsi gözlemlerine dayalı tespitlerini bilimsel sınaamlara tabi tuttuklarını, kendisi de gözlemlerinden ve birçok kişinin söylemlerinden hareketle kızların açılmalarında görünüş kaygısının etkili olabileceğini düşünerek katılımcılara dış görünüşün onlar için önemli olup olmadığı sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplardan gözlemlerinin isabetli olduğu, birkaç katılımcı haricinde dış görünüşün ortalama üstü bir öneme sahip olduğu, verilen örneklerden de sonradan açılma ile dış görünüşü önemseme arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu alt başlık altında, *Dış Görünüşü Önemseyenler, Süslenmeden Çıkmayanlar, Gü-*

zellikle Mutlu Olanlar, Eş Seçiminin Bir Kriteri Olarak Kabul Edenler, Öz Güven Açısından Önemseyenler, Kimlikle İlişkilendirenler, Değer Görmek İsteyenler, Kendisi İçin Önemseyenler, Temiz Görünmek İsteyenler, Açılma Gerekçesi Olarak Görenler, şeklinde alt başlıklara ayırarak sorular sormuş, bu sorulara verilen cevaplardan yola çıkarak birçok farklı nedenle insanların dış görünüşlerini önemseddiğini, baş açmayla dış görünüşü önemseme arasında pozitif bir korelasyon olduğunu belirtmiştir. Bu tezini destekleyen bir alıntıya yer vererek, 23 yaşındaki bir katılımcının, kapalıyken görünüşündeki bazı problemlerin açılınca ortadan kalktığını ifade ettiğini, dolayısıyla kadınların büyük çoğunluğunun dış görünüşü önemsiyor olmasının başörtüsünü çıkarmada bir etken olduğunu vurgulamıştır. *Dış Görünüşü Önemsemeyenler* alt başlığında ise, *İnsanları Dış Görünüşe Göre Yargılama, Önemsemeyen ve Yargılamayanlar, Önemseyen Ama Yargılamayanlar*, şeklinde alt başlıklar açarak katılımcıların cevaplarını değerlendirmiş, 102 katılımcının yalnızca 10'unun dış görünüşü pek fazla önemsemediğini, geri kalanların ise açık yüreklilikle bu yönde eğilimlerinin bulunduğunu beyan ettiklerini ifade etmiştir (ss. 41-58).

Ailevi Durum, alt başlığında, katılımcıların psikolojik durumları kadar ebeveynlerinin kişilik yapılarının ve aileleriyle olan ilişkilerinin de önemli olduğunu, bu konuda bilgi sahibi olunması durumunda açılmaya doğru- dan veya dolaylı etki edebilecek ve açılmanın sonuçlarını etkilemesi muhtemel faktörlerin anlaşılabileceğini söylemiştir. *Ebeveyn Karakteri, Ebeveynle İlişkiler, İyi İlişkiler ve Kötü İlişkiler* şeklinde sınıflama yaparak konuyu ele almış, ebeveynle ilişkilerin de benzer şekilde açılma kararı alırken ve aldıktan sonra ortaya çıkan yaşantılarda belirleyici etkiye sahip olduğu çıkarımını yapmıştır. Katılımcıların yaklaşık yarısının ebeveynleriyle ilişkilerinin iyi olmadığını söylemeleri nedeniyle, bunun açılmalarının ana sebeplerinden biri olmasa da etki eden faktörler arasında yer aldığını ifade etmiştir. *Güncel Dindarlık Durumu*, alt başlığında katılımcıların başlarını açma tercihiyle beraber, dinden tamamen uzaklaşıp uzaklaşmadıkları, bunun hangi boyutta olduğu ve güncel dinî durumlarının analizi yapılmıştır. Bunun için, *Sadece Açılanlar, İnanyor ve İbadetlerini Yapıyor, Eskisinden Daha Dindar, İnanyor Ama İbadet Yapmıyor* gibi alt başlıklar altında katılımcılara sorular sorulmuştur. Araştırmacı, açılanların ya inançlarıyla ibadetlerini ya da ibadetleriyle başörtüsünü birbirinden ayrı konumlandırdıklarını, bunun bilişsel bir savunma stratejisi olduğunu, bir konfor alanı oluşturmak suretiyle psikolojik rahatlık elde edildiğini iddia etmiştir (ss. 59-82).

Dinî Hükümleri Yahut Dini Sorgulayanlar, alt başlığında katılımcıların bir bölümünün başörtüsü ve tesettür dâhil dinin belli hükümlerini, bir

bölümünün ise dinî bütünüyle sorguladığı; mülakat esnasında da sorgulamaların devam ettiği ifade edilmiştir. *Dini Terk Etmeksizin Sorgulayanlar* ve *Dinden Uzaklaşanlar*, şeklinde kategorilere ayırarak katılımcıların tutumunu inceleyen yazar elde edilen verileri ilahiyatçı kimliğini ön plana çıkararak yorumlamıştır. Özelde İslam, genelde ise dinlerin insanın ihtiyaç duyduğu alanda boşluk bırakmadığını, hayatın anlamına dair kesin hükümler koyarak amacı merkeze aldığını, dinleri cazip ve tatmin edici kılan özelliklerden birinin de bu olduğunu belirtmiştir. Mesele Allah'ın amacını anlamak olduğunda külli bir bakışla verilen kararın insanlarınki gibi cüz'î bir akıl ve perspektifle yorumlanması durumunda uyuşmalar da çatışmalar da mümkündür demektedir. Ayrıca artık başörtülü olmayan bir kısım katılımcının dinî açıdan sınırdan ve hatta bazılarının sınırın dışında olduğunu, bunun önemine dikkat çekerek, meselenin toplum, Diyanet ve İlahiyat açısından ciddiye alınması gerektiğini vurgulamıştır. *Aile Dindarlığı*, alt başlığında rol model durumundaki kimseleri görerek yetişen gençlerin, onların birçok özelliğinden etkilendikleri gibi dinî durumlarından da etkilenmelerinin kuvvetle muhtemel olduğu, kızların başlarını açmalarını nasıl okumak gerektiği konusu aile dindarlığı üzerinden değerlendirilmiştir. Başlangıçtaki kapanmalarda ebeveynin dindarlığının bir etkisi olmuş mudur? Etkili oldu ise onları kapanmaya ikna eden dindarlık kapalı tutmaya yetmiyor mu? Yetmiyorsa onların başlarını açmalarını sağlayan başka faktörler mi söz konusu? gibi sorular sorulmuştur. Araştırmada, *Dindar Ebeveyn*, *Sadece Biri Dindar*, *Ortalama Dindarlık* ve *Dinden Uzak Ebeveyn* başlıkları altında gerçekleştirilen analizler sonucunda, başörtüsünü çıkaran kadınların ebeveynlerinin dindarlık seviyelerinde ve tutumlarında çeşitli sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Bazı ebeveynlerin dindar olmakla birlikte, dinden uzaklaştırıcı bir üslup benimsediği; bazı durumlarda ebeveynlerden yalnızca birinin dindar olduğu; bazı vakalarda ise zayıf düzeyde dindarlık, dinden uzaklık hatta din karşıtlığı görüldüğü belirlenmiştir. Kızlarda başını açma probleminde ebeveyn dindarlığındaki kusurların rolünün olduğu, yani dikkat edilmesi gereken etkenlerden birinin de ebeveynlerin dindarlıklarındaki sorunlar olduğu açıktır şeklinde yorumlanmıştır (ss. 83-115).

Kıtabın, ikinci bölümü olan *Açılma Süreci*, başlığı altında açılma kararının uygulandığı döneme gidilerek, tecrübenin yaşandığı günlerin psikolojik ve sosyal yönüne, yani kararı almanın psikolojik açıdan zorluk derecesine, yakın ve uzak çevrenin gösterdiği tepkilere ve bu tepkiler karşısında katılımcıların benimsediği başa çıkma stratejilerine yer verilmiştir. Bu başlık altında açılma sürecine etki eden Sosyal Etkilenme alt başlığını ele alan araştırmacı, önce *Kapanmaya Neden Olan Sosyal Etkileri* incelemiş, bu alt başlığı da kategorilere ayırarak, *Dindar Aile* ve *Kapalı Aile*

Fertleri, Arkadaş Etkisi, İmam Hatip Lisesi, Yeni Kapanan veya Kapalı Akranlar, Yakın Baskısı alt başlıklarını oluşturarak katılımcılara bu faktörlerin etkileri hakkında sorular sormuştur. Daha sonra, *Açılmaya Neden Olan Sosyal Faktörleri*, ele alan yazar, bunları da etki türlerine göre alt başlıklara ayırarak, *Çevrenin Değişmesi, Üniversite Ortamı, Arkadaş Çevresi, Başörtüsü Karşıtı Baskılar, Kapalı Olma Yönündeki Baskılar, Hayatına Giren Erkek, Sosyal Medya, Özgürlükçü Yaklaşımlar ve Kötü Dindar Örnekler*, şeklinde gruplandırarak katılımcılara bu faktörlerin etkisine dair sorular yöneltmiştir. Bu başlıkların altındaki anlatılar göz önünde bulundurulduğunda sosyal faktörlerin açılma sürecini temsil eden zincirin çok önemli bir halkası olduğu görülmektedir denilmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasında açılmayı başlatan veya tamamlayan aşamada, devreye giren sosyal etkenler, hikâye toplamında en başat role sahiptir sonucuna varılmıştır. Araştırmada, başörtüsünü çıkarma kararını etkileyen sosyal faktörlerin de kendi içinde çeşitlilik gösterdiği belirlenmiştir. Bunlar arasında, kimi zaman kapanmaya karşı olan aile yapısının veya kapallığı desteklemeyen semtin dindarlığa ya da başörtüsüne karşı sergilediği olumsuz tutumun yarattığı sosyal baskı, kimi zaman ise tam tersine, aile veya yakın çevrenin kapalı olma yönünde baskıcı yaklaşımı öne çıkmaktadır. Ayrıca, açıklardan oluşan arkadaş çevresine duyulan özen, dinden uzak arkadaş çevresinin dine yönelik olumsuz yaklaşımları ve dindar kesimin olumsuz tutum ve davranışları, genç kadınların başlarını açmalarına veya dinden uzaklaşmalarına neden olan sosyal etkenler arasında tespit edilmiştir (ss. 117-157).

Bölümün bir diğer alt başlığı olan *Açılmaya Neden Olan Psikolojik Faktörler* kendi içinde alt başlıklara ayrılarak değerlendirilmiştir. Yazar, *İnatçı Yapı* alt başlığında ailesinin baskısı karşısında başını açtığını söyleyen bir katılımcıya yer vermiş, *Mutlu Hissetmeme* alt başlığında ise katılımcılardan bazılarının kapanmayı tercih etmelerine rağmen başörtülü halde iken mutlu olmadıklarını bu nedenle de bir vesile ile açıldıklarını ifade etmiştir. Yine *Kapalılığa Hazır Olmamak, Başörtüyü İçselleştirememek, Başörtülü Olmanın Külfeti, Hakkını Verememe Hissi, Güzel Görünme Arzusu* gibi alt başlıklarda katılımcıların başörtülerini çıkarmalarının psikolojik etkileri bu faktörler altında tahlil edilmiştir. *Dini Temsil*, alt başlığında başörtüsünü çıkarmada etkili olan iki temel faktörden birinin İslami bir sembolün veya dindar kimliğin tutarlı bir şekilde temsil eden başörtüsünün toplumsal yönlerini reddetmek olduğu, diğer faktörün ise kimlik ve kimlik dolayımı özgürlük problemi olduğu sonucuna varılmıştır. *Siyasal Kimlik* alt başlığında ise araştırmacı, kendi çalışmasında zayıf bir etken olarak görmesine rağmen Yalçı, (2021) ve Parla (2022)'nin çalışmalarına yer vererek, "bu çalışmalardan anlaşıldığı kadarıyla açılma vakalarının arasında

siyasal etkenlerin yeri olabileceği anlaşılmaktadır” ifadesini kullanmıştır. *Kötülük Problemi ve Darbelenme* alt başlığında yazar, kişi travma yaşamış veya felsefi bunalımın içine girmişse, ya da darbeye maruz kalarak başına gelenleri anlamlandırmaya çalışmışsa inanmayanların sordukları soruları sorabileceğini, bunun katılımcılardan bir kısmının başını açmasında etkili olduğunu söylemiştir (ss. 158-188).

Horozcu, *Düşünsel Nedenler* alt başlığında, katılımcı anlatılarından yola çıkarak başörtüsünü çıkarmayla biten iki farklı sorgulama türünün olduğunu, bunlardan birinin, dinî inancını sürdürdüğü halde başörtüsünün, İslam'ın bir emri olduğuyla ilgili, ikincisi ise sadece başörtüsünü değil dinin kendisinin de sorgulanması olduğunu belirtmiştir. Bu alt başlık altında sorgulama şekillerini, *Başörtüsünün Farzîyetini Sorgulayanlar* ve *Dini Sorgulayan yahut Reddedenler* şeklinde ele alan yazar, bu tasnifini Koca'nın (2020) çalışmasına yer vererek, başörtüsünü çıkarmanın iki temel nedeninden birinin Müslüman kimliğinin sosyal yönünü reddetmek, diğeri-nin ise dinî inancı ve dolayısıyla dinî hükümleri reddetmek olduğu şeklinde açıklamıştır. Kitabın ikinci bölümünün devamında yazar, *Karar Almanın Zorluğu, Tepkiler ve Etkileri, Aile Tepkisi, Çevrenin Tepkisi ve Tepkilerin Neden Olduğu Psikolojik Zorluklar ile Başa Çıkma Stratejileri* başlıkları altında katılımcıların deneyimlerini derinlemesine incelemiştir. Katılımcı cevaplarından yola çıkarak, neredeyse tamamının bu süreçte ciddi zorluklar yaşadığını ve bu zorluklarla farklı yöntemler kullanarak başa çıkmaya çalıştığını ortaya koymuştur. Yazar, en sık başvuru başa çıkma yöntemlerini içine *kapınma, kaçma, sasma* ve *tepkilerle yüzleşmek yerine acıyı içselleştirme* şeklinde tanımlamıştır (ss. 117-252).

Eserin *Keşkeler* başlıklı üçüncü bölümünü iki alt başlık şeklinde oluşturan yazar, bu alt başlıklar altında katılımcılara yönelttiği soruları altı ayrı alt başlık şeklinde sunmuştur. *Sadece Açılanların Keşkeleri* ve *Dini Sorgulayanların Keşkeleri* şeklinde tasnif yaparak konuyu ele alan araştırmacı, açılanların pişmanlıkları ve sorgulayan ya da dinden uzaklaşanların bazı konularda aynı fikirde olduğunu ifade etmiştir. Açılanların geçmişe dönüklerinde değiştirmek istedikleri şeylerden birinin onları başlarını açmaya iten ortam ve şartların olduğunu ve bunları hiç yaşamamış olmayı dilediklerini belirtmiş, sorgulayan veya dinden uzaklaşanların ise açılmaktan pişman olmadıklarını ama sorgulamamış olmayı dilediklerini tespit etmiştir (ss. 253-275).

Araştırmanın son başlığı olan *Geleceğe Dair* bölümü, katılımcıların açılma kararının arkasında ne kadar durdukları, gelecekte kapanmayı düşünüp düşünmedikleri ve dinle olan ilişkilerinin geleceği konusundaki fikirlerini öğrenmek amacıyla oluşturulmuş, kitabın diğer bölümlerinde

olduğu gibi sadece açılanlar ve hem açılıp hem de dinden uzaklaşanlar açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Bu başlık altında ifade edilen düşünceler doğrultusunda, katılımcıların gelecekteki dinî durumlarına ilişkin üç farklı eğilim tespit edilmiştir. Birinci grup, hala kafa karışıklığı yaşayan ve gelecekteki dinî yönelimleri hakkında net bir görüş belirtmeyenlerden oluşmaktadır. İkinci grup, dinî inançlarını sorgulayan ve kişisel gelişim sürecinin doğal bir sonucu olarak “değişmeyeceğim” demenin hatalı olduğunu düşünen, bu nedenle dinî inançlara ve tesettüre dönüş kapısını tamamen kapatmayanlardan oluşmaktadır. Üçüncü grup ise tesettüre ve dinî inançlara geri dönmeme konusunda kesin bir kararlılık sergileyenlerden meydana gelmektedir (ss. 277-306).

Eserin *Sonuç* kısmında araştırmacı, din psikolojisi bağlamında 102 kişiyle yaptığı mülakatın verilerini ve konuyla ilgili literatürden hareketle yaptığı analizleri şöyle değerlendirmiştir. Kişilik ve karakter yapısının açılma kararı alan kızların dinî ve psikolojik durumlarına etki ettiğini, bazı katılımcıların açılma nedenlerinin psikolojik durumları olduğu, ebeveynin kişilik özelliği ve çocuklarıyla ilişkisinin açılma süreciyle doğrudan ilişkili olduğu, açılmanın nedenlerinin başlatıcı, pekiştirici ve düşünsel faktörler olarak bütün vakalarda kendini gösterdiği, bunların sosyal, psikolojik ve düşünsel nedenler olduğu, din ve dinin içinde başörtüsü dahil bazı inanç ve ibadet konularına ilişkin sorgulamaların başörtüsünü çıkarma nedenleri olabileceği sonucuna ulaşmıştır. Yazar, bazı gençlerin sorularına cevap aradığı, bulamayanların dinden uzaklaştığı, bazılarının ise başörtüsünü çıkardığını, ilahiyatçı kimliğiyle her sorunun cevabının İslam dininde var olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kaynaklarda bulunan güvenilir bilgilerin yanı sıra günümüz gençlerinin yeni sorularına cevapları Diyanet İşleri Başkanlığı, ilahiyat fakülteleri ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının hazırlamasını, aklında soru işareti bulunan gençlerin göreceği ve duyacağı platformlara ulaştırılmasının ve bunun gençlerin ilgi gösterdikleri üslup ve yöntemlerle yapılmasına ihtiyaç duyulduğunu ifade ederek eserini sonlandırmıştır (ss. 307-316).

Sonuç olarak, incelenen ve tanıtılan bu akademik kitap hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa:

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Başörtüsünü çıkaran kadınlar üzerine yapılan literatürün sınırlı olması ve bu konunun sosyoloji, siyaset bilimi ve din sosyolojisi gibi alanlarda incelenmesine karşın din psikolojisi perspektifinden derinlemesine ele alınan çalışmalara nadiren rastlanması, bu eserin literatüre önemli bir katkı sunduğunu göstermektedir. Çalışma, konuya din psikolojisi çerçevesinden yaklaşılarak literatürdeki bu boşluğu doldur-

makta ve gelecekte yapılacak araştırmalara rehberlik edebilecek niteliktedir. (ii) Konunun ana başlık ve alt başlıklarla sistematik bir şekilde ele alınması, benzer ve değişken soruların karışmasını önleyerek daha net anlaşılmasını sağlamaktadır. (iii) Yazar, yalnızca kendi katılımcılarının ifadelerine yer vermekle kalmamış, aynı zamanda literatürde bu konuya ilişkin gerçekleştirilen diğer araştırmaları ve bulguları analiz ederek karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmıştır. (iv) Çalışmada, din psikolojisinin temel ilkelerine uygun olarak, mülakat soruları ve analizlerinin değer yargısı üretmeyen, nesnel ve betimleyici bir yapıda sunulmasına özen gösterilmiştir. Nötr terimler (ör. değişim, dönüşüm, yeni süreç) tercih edilerek tarafsızlık korunmuştur. (v) Yazar, ilahiyatçı kimliği gereği, katılımcıların dinle ilgili anlamlandıramadıkları bazı sorulara değerlendirme kısmında tatmin edici açıklamalar sunmuş, bu da eserin önemli bir akademik katkı sağladığını göstermektedir. (vi) Sonuç bölümünde, eserin genel bulguları bütüncül ve anlaşılır bir şekilde özetlenmiş, yalnızca bu bölümü okuyan bir okuyucunun dahi çalışma hakkında temel bir fikir edinebilmesi sağlanmıştır.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Eserde az da olsa yazım hataları tespit edilmiştir. (ii) Kullanılan akademik dilde, Arapça kökenli kelimelerin fazlalığı, metnin genel anlaşılabilirliğini zorlaştırmaktadır. Modern akademik yazım standartlarına uygun olarak daha sade ve anlaşılır bir dil tercih edilmesi daha uygun olurdu. (iii) Yazar, bazı katılımcı yorumlarını değerlendirirken değer yargılarına başvurmuş ve yöntem bölümünde “Bilimsel sorumluluk gereği makul yorumları olumlamak ve hatalı yorumları eleştirmekten geri durmadık” ifadesini kullanmıştır. Ancak bilimsel objektiflik, değer yargılarından arındırılmış bir dil gerektirir. (iv) Eser, ağırlıklı olarak akademik çevrelere hitap etmektedir. Başörtüsü konusu, geniş toplumsal kesimleri ilgilendiren bir konu olduğundan, daha geniş kitlelere hitap edebilecek şekilde dil ve anlatım açısından sadeleştirilebilirdi.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Kitabın giriş bölümünde yazarın akademik geçmişine dair sunulan bilgiler sınırlıdır. Gelecekteki baskılarda, yazarın akademik çalışmaları ve uzmanlık alanlarına ilişkin daha kapsamlı bilgilere yer verilmesi, eserin güvenilirliğini artırabilir. (ii) İkinci baskıda, Arapça kökenli kelimelerin azaltılarak, modern akademik yazım diline uygun, daha sade ve anlaşılır ifadeler kullanılabilir. Bu, metnin anlaşılabilirliğini artırarak daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesini sağlayacaktır. (iii) Araştırmanın yöntem bölümünde tablo ve grafiklerin kullanılacağı belirtilmiş olmasına rağmen, eserde bu tür görsellere yer verilmiştir. Gelecek baskılarda bulguların tablolar ve grafiklerle desteklen-

mesi, çalışmanın görsel sunumunu güçlendirecektir. (iv) Sonuç bölümünde sunulan öneriler, yalnızca akademik camiaya yönelik bırakılmayıp, geniş toplumsal kesimleri de kapsayacak şekilde detaylandırılabilir. Özellikle din hizmeti sunan kurumlar ve sivil toplum kuruluşları için rehber niteliğinde daha geniş öneriler sunulması faydalı olacaktır.

Kaynaklar

Koca, S. (2020). *The changing dynamics of the headscarf question in Turkey: The womens struggle to take off the headscarf*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parla, Z. G. (2022). *2015 Sonrası kadınların başörtüsünü çıkarma pratikleri üzerine bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağırlı, M. N. (2021). *Başörtüsü giymeyi bırakan üniversite mezunu ve çalışan kadınlar üzerine nitel bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçı, A. (2021). *Gündelik hayat, bireysel kimlik ve din: Türkiye’de başörtüsünü çıkaran kadınlar örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.